

Massîsa (Misis) - Maraş - Malatya hattını takip ederek doğuya doğru Fırat'a kadar uzanıyordu. Birincinin merkezi Maraş, ikincinin ise Malatya idi. İslâm-Bizans mücadelesinde önemli rol oynayan bu şehirler askerî yolların birleştikleri yerlerde veya geçitlerin girişlerinde yer alıyordu ve idarî bakımdan Suriye'deki Kinnesrîn ordugâhına bağlıydı.

Müslümanların fetihlerden sonra Suriye'de teşkil ettikleri beş cünden (askerî bölge) en kuzeydeki Cündü Kinnesrîn, Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr devrinden itibaren çok büyümüş ve geniş bir sahayı kaplamıştı. Hârûnürreşîd sınır şehirlerini tahkim ettirdiği 170 (786-87) yılında Cündü Kinnesrîn'i Cündü'l-Avâsım veya kısaca el-Avâsım adıyla müstakil bir bölge haline getirdi ve tamamıyla askerî teşkilâta bağlayarak müstahkem noktalara askerî birlikler yerleştirdi. Bu yeni eyalet Antakya'dan güneybatıda Âsi nehrinin denize döküldüğü yere, güneydoğuda Halep, Menbic ve bunun kuzeyinde Bizans sınırına kadar uzanan araziye içine alıyordu ve merkezi başlangıçta Menbic idi. X. yüzyılda ise Antakya onun yerini aldı. Avâsım'ın kuzey ve kuzeydoğusunda sınır kalelerinin yer aldığı Sugûr denilen müstahkem kuşak ise X. yüzyılda Tarsus, Adana, Massîsa, Zibatra, Maraş, Malatya ve Hısnımansûr'dan geçerek Sümeysât'a (Samsat), oradan da Fırat'ın batı kıyısını takip ederek Bâlis'e kadar uzanıyordu. Arap coğrafyacıları Sugûr'u bazan müstakil bir bölge, bazan da Avâsım'a bağlı ikinci derecede bir idarî bölge olarak kaydederler. Sugûr genellikle Antakya valisi tarafından idare edilmekteydi.

İlk fetihlerden itibaren İslâm ordularının en fazla faaliyet gösterdikleri bölgelerin başında Sugûr ve Avâsım gelmektedir. Sınır garnizonlarına yerleştirilmiş olan birlikler hemen her yıl yaz ve kış Anadolu içlerine akınlar tertip ediyorlardı. Aynı şekilde Bizans askerlerinin ilk hedefi de Sugûr ve Avâsım idi. Sınır şehirleri, dâimî askerî birliklerin yanında ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen gönüllülerin toplandıkları yerlerdi. Bölge nüfusu başlangıçta yerli hristiyanlar ve müslüman Araplar'dan meydana geliyor, yerli hristiyanların çoğunluğunu İslâm kaynaklarında Cerâcime olarak geçen grup meydana getiriyordu. Bunlar bazan İslâm devletini, bazan Bizans'ı destekliyor ve bu sayede varlıklarını devam ettiriyorlardı. Ayrıca Hindistan menşeli Sayâbice ve Zutlar da bölgenin çeşitli

yerlerine yerleştirilmişlerdi. Sınır garnizonlarındaki müslüman ahalinin ekseriyetini Araplar teşkil ediyordu. Ancak Abbâsîler'in hilâfete geçmelerinden sonra bilhassa Mansûr ve Hârûnürreşîd devirlerinde Sugûr şehirleri yeniden tamir ve tahkim edilerek yeni birlikler yerleştirildi. Bu yeni birlikler arasında Horasanlılar ve Türkler'in çokluğu dikkati çekmektedir. Avâsım'ın devamlı mücadele sahası olmasına rağmen iktisadî bakımdan gelişmiş olduğu ödediği vergilerin çoklğundan (400.000 dinar) anlaşılmaktadır.

Avâsım eyaleti X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bizans'ın arka arkaya devam eden akınlarına hedef olmaya başladı. Massîsa, Adana ve Tarsus Bizans'ın eline geçti. Hamdânî Hükümdarı Seyfûldevle Bizans hücumlarını bir süre için durdurabilirdi. Onun ölümünden sonra üstünlük Bizans'a geçti ve birbiri arkasından sınır şehirleri Bizans İmparatorluğu tarafından işgal edildi. Böylece Avâsım eyaleti de ortadan kalkmış oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûhu'l-buldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1863-66, s. 132, 144-152, 162-171; İbn Hurdâzbi, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 75; Taberî, *Târîh* (de Goeje), II, 1317, III, 604, 775, 1352, 1394, 1697, 2105, 2187 vd.; Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc*, s. 184, 186 vd.; İstahrî, *Mesâlikü'l-memâlik* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1927, s. 56, 62; İbn Havkal, *Kitâbu Şureti'l-arz* (nşr. J. H. Kramers), Leiden 1938-39, s. 108, 119; Yâkût, *Mu'cemü'l-buldân*, I, 136, 925; III, 240, 271; Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ*, IV, 91, 130 vd., 225; G. Le Strange, *Palestine under the Muslims*, London 1890, s. 25 vd., 36, 39, 42, 45-47; E. Honigmann, *Die Kämpfe der Araber mit den Römern in der Zeit der Umajjiden*, Göttingen 1951, s. 415, 429-431; a.mlf., *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 36 vd.; M. Canard, *Histoire de la dynastie des H'amdanides de Jazira et de Syrie*, Paris 1951, s. 244 vd.; a.mlf., "al-'Awâsım", *EI*² (İng.), I, 761-762; a.mlf., "Sugûr", *İA*, XI, 2; Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 57-61; Peter von Sivers, "Taxes and Trade in the Abbâsî Thughûr, 750-962/133-351", *JESHO*, XXV/1 (1982), s. 71-99.

HAKKI DURSUN YILDIZ

el-AVÂSİM mine'l-KAVÂSİM

(العواصم من القواصم)

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin

(543/1148)

kelâm ve mezhepler
tarihiyle ilgili eseri.

İbnü'l-Arabî bu eserini 1141 yılında ilmi olgunluğa ulaştığı bir dönemde yazmıştır. Kâinatda her şeyin çift olduğuna, meleğin yanında şeytanın, aklın yanın-

da nefsin, hayrın yanında şerrin yaratıldığına dikkati çeken müellif, hakkın açık alâmetlerine rağmen bâtılın yayılma istidadı gösterdiğini belirtir ve yayılan bâtılın hilelerine kavâsım bunları ortadan kaldıran delillere de avâsım adını verir. Kitapta yer alan her konu önce kâsime (felâket) başlığı altında bâtıl ölçüsünde ele alınır, sonra âsime (felâketten kurtaran, koruyan) başlığı altında aynı konunun hak ölçüsü içinde izahı yapılarak gerekli cevaplar verilir.

Kitabın muhtevasını bir giriş ve iki bölüm halinde ele almak mümkündür. Girişte kelâm metodolojisi bahisleri, birinci bölümde kelâm konuları, ikinci bölümde de Hz. Peygamber'in vefatından sonra ashap arasında meydana gelen olaylar yer alır. Müellif metot bahsine mu'tasavvifin keşf* yolunu inceleyip tenkit etmekle başlar. 1096 yılında Medînetü'sselâm'da (Bağdat) Gazzâlî ile karşılaştığını söyleyerek onun filozoflara karşı yönelttiği tenkitleri beğendiğini belirtir. Kerâmeti kabul etmekle beraber Gazzâlî'nin tasavvufî görüşlerine itirazlarda bulunan İbnü'l-Arabî meseleyi Kur'an açısından değerlendirmeye çalışır. Hakikati sadece duyuların verdiği bilgiye hasreden hissiyyûn ile imâm-ı ma'sûmun tâlimine bağlı gören Şîa ve Bâtıniyye'nin fikirlerini tahlil ederek çürütür. Buna karşılık nazar* ve tefekkürün bilgi kaynaklarından biri olduğunu söyler. Felsefî eserlerin Arapça'ya tercüme edilmesi ve felsefenin İslâm dünyasında yayılması hadisesinde yahudi ve hristiyan bilgilerinin Bâtıniyye yoluyla büyük çapta tesir icra ettiklerini belirterek metot bahsini bitirir.

İbnü'l-Arabî, kitabın birinci bölümü kabul edilebilecek kısmında, Mu'tezile kelâmındaki tevîd* nazariyesinin filozofların feyz* ve sudûr* görüşünden çıktığını ileri sürdükten sonra Allah'ın varlığı bahsine geçer. Konu ile ilgili delilleri aklî ve şer'î olmak üzere ikiye ayırarak gâiyyet* deliline özellikle önem verir. Bu kısımda filozofların ilâhiyyât* ve yer yer tabiiyyât*la ilgili fikirlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyip İslâm'ın görüşünü ortaya koymaya çalışır. Allah'ın sıfatlarına, kazâ ve kadere, şer problemine dair bir şekilde yer veren İbnü'l-Arabî, nübüvvetle ilgili itirazları ele alarak bunları reddeder ve insanlığın dinî ve gayri dinî bütün bilgilerini peygamberlerden öğrendiklerini ispat etmeye çalışır. Haberî sıfatların tevîli üzerinde ısrarla durup Müşebbihe ile Zâhiriyye'yi, özellik-

le İbn Hazm'ı tenkit ederken Kur'an ve Sünnet'in te'vil usulleri hakkında geniş bilgiler verir.

Kitabın mezhepler tarihiyle ilgili sayılabilecek konuları ihtiva eden ikinci bölümünde müellif, Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra ashop arasında vuku bulan sarsıntıya temas ederek Hz. Ebû Bekir'in müessir hutbesine, Benî Sâide sakifesinde yapılan toplantıya, bu devirde yürütülen bazı icraata ve Hz. Ömer'in hilâfete getirilişine kısaca yer verir. Bundan sonra Hz. Osman'ın halifeliliği, âsilerin çıkardıkları fitne hareketleri, Hz. Osman'a ve diğer aşıba yöneltilen maksatlı suçlamalar üzerinde durur ve bunları reddeder. Müteakip kısımda Hz. Ali'nin hilâfeti ile Cemel ve Sıffin savaşlarında münafıkların düzenledikleri hileleri, uydurdukları yalanları ve Şîa'nın halifelikle ilgili iddialarını konu edinir. Kitabın son kısmında Muâviye b. Ebû Süfyan ile oğlu Yezîd'in hilâfetlerinin meşruiyetinden bahseder; Hz. Hüseyin'in, ümmetin imamı durumunda olan Yezîd'e karşı çıkmasının haksız bir davranış olduğunu söyler. Müellif, hilâfete ait hükümlere ve müslümanlar arasında ihtilâf konusu olan diğer bazı meselelere yer verdikten sonra müslüman çocuklarının batılın hilelerinden korunup İslâmî usule göre nasıl yetiştirilecekleri konusunu anlatarak kitabını bitirir.

Muhtevası itibariyle değişik konulara temas eden *el-‘Avâşım*, bir taraftan, müellifin kanaatine göre İslâm kültürüne kötü maksatlarla sokulan Yunan menşeli felsefî fikirleri ve bu fikirleri gönüllü olarak yayan Bâtıniyye'yi, diğer taraftan İslâm'ın bünyesinde gelişen mutasavvife, Şîa, Zâhiriyye ve Müşebbihe'yi tenkit eden nâdir eserlerdendir. Büyük bir fikrî gayretin mahsulü olan eserin felsefeye yönelttiği tenkit dikkat çekicidir. Müellifin, bağlı bulunduğu Eş'ariyye ekolü dahil olmak üzere, bütün İslâmî gruplar karşısında kendini serbest hissederek kaleme aldığı kitap İslâm düşüncesinin orijinal ürünlerinden birini teşkil edecek mahiyettedir. Başta dört halife olmak üzere aşıba tarihî olaylar içindeki durumunu derin bir vukufu ortaya koyan *el-‘Avâşım*, aşâb-ı kirâm hakkında münafıkların, yahudi ve Mecûsîler'in uydurdukları yalanları, ayrıca takıyye* silâhının arkasına gizlenerek ileriye sürülen gerçek dışı görüşleri çürütmek, ashop arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların asıl sebeplerini göstermek, büyük ashop çoğunluğuna sürülmek is-

tenen lekeyi temizlemek, Şîa gruplarıncı hilâfet konusu etrafında oluşturulan fikirlerin temelsizliğini ispat etmek bakımından itikadî mezhepler sahasında ayrı bir değer taşır.

Eser, ilk defa Abdülhamîd b. Bâdis tarafından Zeytûniyye Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan ve hicrî 655 (1257) yılında istinsah edilmiş olan nüsha esas alınarak iki cüz halinde yayımlanmıştır (Konstantine 1347-1348/1927). Muhibbûddin el-Hatîb, bu baskıya dayanarak *el-‘Avâşım mine'l-‘avâşım fî tahkiki mevâkıfi's-şahâbe ba'de vefâtî'n-nebî* adıyla eserin sadece aşıba ile ilgili kısmını bazı takdim-tehirler ve notlar ilâvesiyle neşretmiştir (Kahire 1371). Daha sonra Ammâr Tâlibî, *Ârâ'ü Ebî Bekr İbni'l-‘Arabî el-keîmiyye* adıyla hazırladığı iki ciltlik çalışmanın I. cildinde İbnü'l-Arabî'nin kelâmî görüşlerini incelemiş, II. cildinde de *el-‘Avâşım*'ın Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de bulunan üç nüshası ile ilk neşrini esas alıp eserin tamamını tahkik ederek yayımlanmıştır (Beyrut 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbûddin el-Hatîb, *el-‘Avâşım mine'l-‘avâşım*, Kahire 1371, Mukaddime, s. 1-31; Ammâr Tâlibî, *Ârâ'ü Ebî Bekr İbni'l-‘Arabî el-Keîmiyye*, I, 285-294; II, 5-6; a.m.f., *Âşârü İbn Bâdis*, Beyrut 1403/1983, IV, 128-131; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 632.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

AVCI

Türkler'de
özellikle Osmanlı Türkleri'nde
avcı kuşu yetiştirenler ve
padişahla birlikte ava gidenler için
kullanılan bir terim.

Av, daha İslâmiyet'ten önceki dönemde Türkler arasında oldukça yaygın bir spor ve savaş tâlimlerinden biriydi. Bu devirde sporların başında ata binme, ok atma, cirit oyunu ve güreşin yanında her çeşit avcılık gelirdi. İslâm dininin kabulünden sonra da Hz. Peygamber'in ata binmeyi, ok atmayı ve yüzmeyi teşvik edici sözleri gerek Emevî, Abbâsî gibi müslüman Arap devletlerinin, gerekse Türkler'in av meraklarının devam etmesine sebep oldu. Özellikle Büyük Selçuklu Devleti sultanlarının en başta gelen eğlencelerinden biri süre avları idi ve çok debdebeli geçirdi. Sultanların aslında av gezilerini halkla ilişki kurmak ve onların dertlerini dinlemek için vesile yapıları. Selçuklular'da emîr-i şikâr de-

nilen avcıbaşı emîr statüsündeydi. Aynı makam Anadolu Selçukluları'nda da vardı ve başlıca görevi, sultana ait av köpekleriyle avcı kuşlarının bakımını yapmak ve onunla ava gitmek olan emîr-i şikârların arasında Sâdeddin Köpek gibi sonradan vezirliğe yükselenler dahi vardı. Memlûk Devleti'nde de derecesi "emîr-i aşere" olan av emîri bulunurdu. Bunun görevleri de aynı idi ve yanında hirâsetü't-tayr ve hayvandar denilen iki görevli daha vardı ki bunlardan birincisi emîr-i aşere derecesindeydi.

Osmanlı Devleti'nde ise avcılık teşkilâtı en mükemmel seviyede idi. Osmanlılar'da av partileri düzenlenmesi, devletin kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır. Avcı kuşuyla av yapma usulü erken devir hükümdarlarında göze çarpan bir husustur. Bir rivayete göre Rumeli fâtihî Süleyman Paşa (ö. 1359) bir av sırasında ölmüştür. Aynı şekilde I. Murad, *Hünernâme*'de bir av sırasında doğanını salarken resmedilmiştir (TSMK, Hazine, nr. 1523, 89^b). Padişahların süre avlarına doğancı ve şikâr halkından başka Has Oda ağaları, peykler, zağarcılar, sekbanlar, solaklar ve yüksek rütbeli devlet erkânı, hatta yeniciler ve bostancılar da katılırdı. Bu tür avlar bir yandan dinlenme ve eğlenme amacı güderken öte yandan da savaşa hazırlık, halkla irtibat kurma ve teftişe de vesile olurdu. Av ağaları protokol bakımından yüksek bir mevkide idi. Bunlar, padişah bir yere giderken en yakınında bulunma hakkına sahip rikâb-ı hümayun ağalarındandı. Çakırcıbaşı, şahincibaşı ve atmamacıbaşı denilen bu ağalar, sarayın dış (bîrûn) hizmetlerine bakan görevlilere dahildiler. Şikâr ağaları merkezde maiyetlerindeki cemaatlerden başka, Osmanlı Devleti'nin sınırları içindeki bütün resmî avcı kuşu yetiştiricilerinin âmiri durumundaydılar. Merkezdeki çakırcı, şahinci ve atmamacı cemaatlerinden her biri kendi ağasının emri altındaydı. Bunlar, imparatorluğun belirli yerlerinden gönderilen avcı kuşlarının bakımı ve terbiyeleriyle görevliydi. Bîrûn avcıbaşlarından başka ayrıca sarayın Enderun kısmındaki avcılıkla ilgili doğancılar koğuşunun âmiri olan doğancıbaşlar da vardı. Bu ağalar terfi ederlerse mîrâhur veya çakırcıbaşı olur, taşraya ise sancak beyi, hatta beylerbeyi olarak çıkarlardı. Taşrada görevli doğancılar, bu tür kuşların en bol oldukları yerlerde bulunurlardı.

Avcı kuruluşlarının bir kısmı da av köpekleriyle ilgiliydi. Bunlardan sekbanlar